

ΙΕΚ ΚΟΡΥΔΑΛΛΟΥ

Τομέας: Υγείας Πρόνοιας και Κοινωνικών Υπηρεσιών

Ομάδα Ειδικότητας: Παιδαγωγικά

Ειδικότητα: Προσχολικής Αγωγής Δραστηριοτήτων Δημιουργίας και Έκφρασης

Μάθημα: Παιδική Λογοτεχνία

Εξάμηνο Α΄

Όνομα εισηγητή: Χαρούλα Μαυρουδή

Email: charisxara@hotmail.com

Οδηγός Παιδικής Λογοτεχνίας για Παιδαγωγούς προσχολικής αγωγής

Η εκπαίδευση ΤΟΤΕ

Ο Κομένιος, Τσέχος παιδαγωγός και ουμανιστής (1592-1670), θεωρεί την παιδεία ως μοναδικό μέσο βελτίωσης των ανθρώπινων πραγμάτων και των κοινωνιών. Θέλει την αγωγή καθολική και όμοια για όλους τους ανθρώπους, με σκοπό την επιστημονική, την ηθική και θρησκευτική μόρφωση του ατόμου. Είναι ο πρώτος που κήρυξε την παιδαγωγική αυτόνομη επιστήμη. Μέσα στο βιβλίο του "ο εικονογραφημένος κόσμος" (Orbis Sensualium Pictus), καινοτομεί για άλλη μια φορά αναφέροντας τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα που έχει η εικόνα και η χρήση της για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Χαρακτηριστικά εντοπίζει ότι η χρήση της εικόνας ως εκπαιδευτικό εργαλείο μπορεί να παρακινήσει το παιδί προσφέροντας του ένα μέσον για να διαβάσει ευκολότερα.

Η εκπαίδευση ΣΗΜΕΡΑ

Πέρα από όλες τις παιδαγωγικές θεωρίες που στοιχειοθετούν την εκπαιδευτική πραγματικότητα του σήμερα, η δύναμη της εικόνας εμπερικλείεται μέσα σε μια φράση γνωστή ως «μια εικόνα χίλιες λέξεις». Αυτό το κλίμα και ο τρόπος χρήσης της εικόνας οδηγεί να χαρακτηριστεί ο πολιτισμός σήμερα ως «πολιτισμός της εικόνας». Δεν παραβλέπουμε την αξία του λόγου, γραπτού και προφορικού, απλά εντοπίζουμε την δραστικότερη και συντομότερη εκφραστικότητα της εικόνας. Ο **Ερνστ Γκόμπριχ** (1909-2001), Αυστριακός ιστορικός τέχνης, προσθέτει ότι «η εικόνα μεταφέρει ότι οι λέξεις δεν θα μπορούσαν ποτέ να μεταφέρουν, όσο πλούσιο και εάν είναι το περιεχόμενό τους» (Gombrich 1982:138).

Με ποιο τρόπο μαθαίνει ένα παιδί

Ο άνθρωπος είθισται να κατέχει την ικανότητα της όρασης πολύ πριν την εξωτερική του λόγου του. Το παιδί αντιλαμβάνεται το περιβάλλον του πολύ πριν μπορέσει να μιλήσει καθώς τα στοιχεία και τα σύμβολα μιας εικόνας είναι πιο προσιτά σε αυτό. Σύμφωνα με τις καταγραφές της Αγγελοπούλου Βίτω, με την δυνατότητά της όρασης, το διάβασμα ξεκινάει πολύ πριν την κατάκτηση της ανάγνωσης από το άτομο. Όσο περισσότερη τριβή έχει το άτομο με την ανάγνωση της εικόνας τόσο πιο δυναμικά και αποτελεσματικά θα αναπτύξει τη σχέση του με τον γραπτό λόγο.

Πολλές είναι οι επιστημονικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να προσδιορίσουν το θέμα του ταλέντου και της χαρισματικότητας του

ατόμου. Η επικρατέστερη άποψη για τον ορισμό της νοημοσύνης προκύπτει από την υιοθέτηση πολυδιάστατων θεωρητικών μοντέλων.

Σύμφωνα με τον D.Goleman, τα συναισθήματα του ατόμου ασκούν μεγάλη επιρροή στην ανάπτυξη της μάθησης. Τα συναισθήματα αλληλεπιδρούν ώστε να καθορίσουν το πώς βλέπει ο δέκτης τους τον κόσμο καθώς μεγαλώνει με φυσικό επακόλουθο, να είναι σε θέση να προωθήσουν ή να καθυστερήσουν τη μάθηση. Ένας άνθρωπος συνεπώς, που μπορεί να χρησιμοποιήσει τα συναισθήματά του με αποτελεσματικό τρόπο έχει περισσότερες πιθανότητες να διαμορφωθεί σε έναν πετυχημένο και παραγωγικό πολίτη.

Αυτή τη προσέγγιση ακολουθεί η διατύπωση του αποφθέγματος, «Μη ρωτάς πόσο έξυπνο είναι ένα παιδί, αλλά με ποιο τρόπο είναι έξυπνο». Πατέρας αυτής της φράσης είναι ο H.Gardner, ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία της πολλαπλής νοημοσύνης. Το 1983, ο Gardner, στο βιβλίο του «τα πλαίσια του νου», θέτει υπο αμφισβήτηση την έννοια της νοημοσύνης ως μίας σταθερής παραμέτρου που μπορεί να μετρηθεί με κάποιο τέστ (IQ) και εντάσσει τη θεωρία του στις πολυπαραγοντικές θεωρίες. Η νοημοσύνη συνεπώς, είναι ένα κράμα από νοητικές ικανότητες που είναι διακριτές και ανεξάρτητες, αλλά δρουν αλληλοσυμπληρωματικά και έτσι μόνο καθιστούν το άτομο ικανό να επιλύει προβλήματα και να κατασκευάζει προϊόντα.

Οι 8 τύποι νοημοσύνης σύμφωνα με τον Gardner:

- Γλωσσική νοημοσύνη. Η ικανότητα του ατόμου να χειρίζεται αποτελεσματικά την επικοινωνία του με τους άλλους, καθώς και τον προφορικό και γραπτό λόγο, ώστε να επιτύχει ορισμένους σκοπούς όπως να πληροφορήσει, να καθοδηγήσει, να εξηγήσει, να πείσει και να συγκινήσει.
- Λογικομαθηματική νοημοσύνη. Η ικανότητα του ατόμου κατανόησης και χρήσης αφηρημένων σχέσεων για την περιγραφή, εξήγηση και αποτίμηση γεγονότων και προβλημάτων. Έκφραση της λογικομαθηματικής νοημοσύνης αποτελούν οι θεωρητικές και οι θετικές επιστήμες και στο καθημερινό επίπεδο η άνεση του ατόμου να επιλύει αποτελεσματικά τα προβλήματα.
- Χωρική νοημοσύνη. Αφορά τα άτομα που μπορούν να προσλαμβάνει χωρικές, σχηματικές και χρωματικές πληροφορίες με ακρίβεια και να δημιουργούν με αυτές νοητικές εικόνες τις οποίες στη συνέχεια μπορούν να εκφράσουν με αρχιτεκτονικές κατασκευές και εικαστικές συνθέσεις. Είναι πιο ανεπτυγμένη σε όσους έχουν καλή οπτική μνήμη και ικανότητα να θυμούνται διαστάσεις και τα σχήματα των αντικειμένων.
- Κινησθηματική νοημοσύνη. Αναφέρεται σε ανθρώπους που χρησιμοποιούν το σώμα τους ή μέλη αυτών ώστε να εκφράσουν τις ιδέες τους, πληροφορίας και συναισθήματα ή να

κατασκευάσουν χρηστικά αντικείμενα ή να λύσουν προβλήματα.

- Μουσική νοημοσύνη. Αφορά την ικανότητα ατόμων να συλλαμβάνουν, διακρίνουν και μετασχηματίζουν μουσικά σχήματα και εκφράζονται με συνθέσεις ή αποδόσεις μουσικών έργων.
- Ενδοπροσωπική νοημοσύνη. Η ικανότητα των ατόμων να συνειδητοποιούν να διακρίνουν, να ελέγχουν τα συναισθήματά τους. Τα άτομα που την διαθέτουν οικοδομούν ακριβή εικόνα για τον εαυτό τους αρέσκοντε στο να ασκούν μεταγνωστικό έλεγχο στις νοητικές λειτουργίες τους. Είναι η γνωστή και ως ικανότητα «γνώθι σ' αυτόν».
- Διαπροσωπική νοημοσύνη. Αφορά άτομα που αντιλαμβάνονται τα συναισθήματα, τις διαθέσεις και τις επιθυμίες τρίτων. Είναι σε θέση να κατανοούν την οπτική θεώρηση των πραγμάτων που υιοθετούν άλλοι, να επικοινωνούν και να συνεργάζονται μαζί τους χωρίς συνεχείς τριβές. Χαρακτηριστικό των ατόμων που τη διαθέτουν είναι η ευαισθησία στα ασαφή μηνύματα που αποκαλύπτουν έμμεσα τις ανάγκες και τις επιθυμίες των άλλων.
- Νατουραλιστική νοημοσύνη. Αφορά στην ικανότητα των ατόμων να αντιλαμβάνονται το γεωφυσικό χώρο, να κάνουν διακρίσεις στη χλωρίδα και την πανίδα, αλλά και να διακρίνουν κοινά στοιχεία και κυρίαρχα μοτίβα, όπως αντικείμενα και διαδικασίες, που αφορούν κοινωνικοπολιτιστικές δραστηριότητες όπως είναι ο τρόπος ομιλίας το στυλ της ένδυσης και με βάση αυτά να αναγνωρίζουν και να κατατάσσουν πρόσωπα σε ομάδες.

Η λογοτεχνία σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου

Το σχολείο καλείται να υποστηρίξει τα παιδιά να οργανώσουν τον προφορικό τους λόγο ώστε να εναρμονίζεται περισσότερο με τα ζητούμενα στις εγγράμματες κοινωνίες που ετοιμάζονται να ζήσουν. Οι ικανότητες που είναι καλό να κατέχουν για την ομαλή τους ένταξη σε αυτές είναι οι ακόλουθες:

- να συμμετέχουν σε συζητήσεις παίρνοντας διαδοχικά το λόγο και αναλαμβάνοντας ρόλους ομιλητή και ακροατή.
- Να διηγούνται προσωπικές τους εμπειρίες, επιδιώκοντας να τηρούν τη διαδοχική σειρά των γεγονότων
- Να αφηγούνται παραμύθια και ιστορίες
- Να περιγράφουν αντικείμενα και γεγονότα
- Να δίνουν εξηγήσεις για τις ενέργειες τους και να αιτιολογούν τις απόψεις και τις πράξεις τους

- Να επιχειρηματολογούν και να διαπραγματεύονται για να πείσουν τους άλλους για τις επιλογές και τις αποφάσεις τους.

Είναι φανερό ότι η νηπιαγωγός είναι ο κεντρικός άξονας των δραστηριοτήτων στο σύγχρονο νηπιαγωγείο για να πετύχει τις φιλοδοξίες του ως χώρος εκπαίδευσης. Ο ρόλος της στο σύγχρονο νηπιαγωγείο σύμφωνα με το προεδρικό διάταγμα 476 /1980 είναι:

- ο Να κατευθύνει και να προωθεί τα νήπια στις δραστηριότητες και ενασχολήσεις τους, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και τη ξεχωριστή προσωπικότητα κάθε νηπίου.
- ο Να χρησιμοποιεί το παιχνίδι σε όλες τις εκδηλώσεις του ως μέσο ψυχαγωγίας, μάθησης και έκφρασης της κινητικής δραστηριότητας των νηπίων. Ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δίνεται στο παιδαγωγικό, στο συμβολικό, κοινωνικό και στο παιχνίδι κανόνων για την ανάπτυξη των κοινωνικών και διαπροσωπικών σχέσεων των νηπίων.
- ο Να κεντρίζει τα ενδιαφέροντα τους και να παροτρύνει τα νήπια στην αυτενέργεια και την αυθόρμητη δημιουργική έκφραση.
- ο Να δημιουργεί ερεθισμούς για την καλλιέργεια και ανάπτυξη των πνευματικών ικανοτήτων του.
- ο Να τα παρακινεί να παρατηρούν με ενδιαφέρον το περιβάλλον τους, τη φύση τα φαινόμενα της, τα ζώα, τα φυτά, να κάνουν συλλογές και να αποκτούν εμπειρίες.
- ο Να προάγει τη γλωσσική τους εξέλιξη με ανάλογες δραστηριότητες μαθαίνοντας τα να συμμετέχουν σωστά στη συζήτηση.
- ο Να υποβοηθάει στην ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας με τη μουσική, (ακρόαση εκλεκτής μουσικής) τη λογοτεχνία (ανάγνωση απλών ιστοριών, αξιολογών παιδικών λογοτεχνικών κειμένων και ποιημάτων) και τη ζωγραφική (παρουσίαση ζωγραφικών έργων).
- ο Να οργανώνει περιπάτους και επισκέψεις με εκπαιδευτικό και ψυχαγωγικό σκοπό.
- ο Να εμπνέει στα νήπια την αγάπη για τις παραδόσεις, τα τοπικά έθιμα και τις γιορτές, συμβάλλοντας έτσι στη διατήρηση και συνέχιση της φυσιογνωμίας της φυλής μας.¹

Στον τομέα της «Αγωγής του Λόγου» στο νηπιαγωγείο το αναλυτικό πρόγραμμα προβλέπει:

- * **Ποιήματα:** Πρέπει να είναι σύντομα και απλά, όχι όμως απλοϊκά. Πρέπει τα παιδιά να αισθανθούν την ομορφιά της ποίησης, έστω και αν δεν μπορούν πάντοτε να συλλάβουν εντελώς το νόημα.
- * **Παραμύθι:** να συγκινεί και να γοητεύει το παιδί. Πρέπει όμως να είναι διαλεγμένο και να δίνεται με τρόπο ορθό.

Κρίνοντας το ανωτέρω αναλυτικό πρόγραμμα ο Αθ. Παπάς, αναφέρει: «...Από την επισκόπηση του ρόλου αυτού, όπως περιγράφεται παραπάνω είναι εμφανές, ότι η νηπιαγωγός είναι ο κεντρικός άξονας των δραστηριοτήτων στην προσχολική Αγωγή, σε

¹ Π.Δ. 476/ 31. 5. 1980 , Φ.Ε.Κ. 132.

μια προσπάθεια για δημιουργία μιας **ετερόρμητης** και όχι αυτόνομης **αυτενέργειας**. Η νηπιαγωγός **“μαθαίνει τα παιδιά να συμμετέχουν στη συζήτηση”**, είναι μια αντίληψη του δασκαλοκεντρικού σχολείου, όπου το παιδί πρέπει να πάει στο σχολείο για **“να του μάθουν γράμματα”** και όχι να **“μάθει το ίδιο”**, δηλαδή το **“μαθαίνω πώς να μαθαίνω και μαθαίνω να ερευνώ”** έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Το θετικό στο ρόλο αυτό είναι ότι γίνεται λόγος για δραστηριότητες, παιχνίδια και για δημιουργικότητα.»

Με το Π. Δ. 486/1989, έχει συμπληρωθεί το παραπάνω το Π. Δ. 476/1980. Με το τελευταίο Π. Δ., η παιδική λογοτεχνία σκοπό έχει *«τη μύηση στον έντεχνο λόγο»*, γι' αυτό και εντάσσεται στο κεφάλαιο της *«Αισθητικής Αγωγής»*, όπου εδώ μεταξύ των άλλων περιλαμβάνονται και η δραματοποίηση, το κουκλοθέατρο, το Θέατρο Σκιών, καθώς και το θεατρικό παιχνίδι.

Έτσι, πρωταρχικός σκοπός της παιδικής λογοτεχνίας στο σύγχρονο νηπιαγωγείο σήμερα δεν είναι άλλος από την αισθητική καλλιέργεια του νηπίου και μάλιστα κάνοντας χρήση όλων των μορφών του έντεχνου λόγου.

Ο εκπαιδευτικός και η παιδική λογοτεχνία

Στο νηπιαγωγείο τα νήπια κτίζουν συνήθειες και στάσεις ζωής. Συνέπεια αυτής της παραδοχής είναι ότι, στο νηπιαγωγείο το παιδί πρέπει να έρθει σε επαφή με τη λογοτεχνία (με τον έντεχνο λόγο). Σκοπός του εκπαιδευτικού είναι σε αυτή την ηλικία τα παιδιά να αγαπήσουν την λογοτεχνία και να θέσει τις βάσεις ώστε να υποδεχτεί το παιδί τις μετέπειτα εμπειρίες του.

Για να επιτύχει το στόχο της η νηπιαγωγός θα πρέπει να χρησιμοποιήσει σύγχρονους παιδαγωγικούς τρόπους και μεθόδους. Ο άνθρωπος κατά τα πρώτα πέντε χρόνια της ζωής του μαθαίνει πολλά περισσότερα από ότι αργότερα με αποτέλεσμα σε αυτό το ηλικιακό στάδιο να κατακτά τα εργαλεία που θα τον βοηθήσουν να εργασθεί στις άλλες βαθμίδες της εκπαίδευσης πιο δημιουργικά.

Η νηπιαγωγός φέρει την ευθύνη να μπορεί να κρίνει και να επιλέξει **τί** θα διδαχθεί αλλά και **πώς** θα διδαχθεί στα παιδιά. Θα πρέπει να επιλέγει από τον έντεχνο λόγο λογοτεχνικά κείμενα που θα βοηθήσουν το παιδί να διαμορφώσει ολοκληρωμένη προσωπικότητα, αλλά και να δεχθεί στο μέλλον κείμενα πιο πολύπλοκα και πιο ουσιαστικά.

Με ποια κριτήρια όμως θα επιλέξει η νηπιαγωγός; Αρχικά, θα πρέπει να λάβει υπόψη της την εμπειρία και τα βιώματά της, αλλά κυρίως τις ανάγκες του νηπίου. Οι ανάγκες αυτές κατά τον Αθ. Παπά είναι:

- Ατομικές ανάγκες

- Τοπικές ανάγκες,
- Κοινωνικές ανάγκες και
- Πανανθρώπινες ανάγκες.

Λογοτεχνικά κείμενα με ιστορίες που έχουν συμβεί (πραγματικές) είναι πολύ χρήσιμα, γιατί βοηθούν το παιδί να ξεπεράσει τα προβλήματα που καθημερινά αντιμετωπίζει, το φέρνουν σε επαφή με την πραγματικότητα και έτσι δύσκολα προβλήματα (θάνατος, χωρισμοί, ασθένειες) αντιμετωπίζονται πιο ομαλά.

Επομένως, η εισαγωγή των μικρών παιδιών στον έντεχνο λόγο θα πρέπει να γίνει σταδιακά, συμπεριλαμβάνοντας βιβλία με γνωστικό υλικό, που έχουν σχέση με την πραγματικότητα, με γεγονότα που αναφέρονται σε ιστορικά, κοινωνικά και πολιτιστικά θέματα αλλά και με ιστορίες που είναι μεν φανταστικές, αλλά δεν περιλαμβάνουν σκηνές βίας και φρίκης. Τέλος, ας έχουμε πάντοτε υπόψη μας ότι το βιβλίο θα πρέπει και να διασκεδάζει το μικρό παιδί.

Ένταξη του βιβλίου στην τάξη

Ο εκπαιδευτικός που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας περισσότερο από κάθε άλλον πρέπει να στέκετε απέναντι στους μαθητές του ενώ πρώτα έχει συγκροτήσει μια ολοκληρωμένη προσωπικότητά, με τα ενδιαφέροντα και τους προβληματισμούς του. Ο τρόπος επικοινωνίας της νηπιαγωγού με τα νήπια άλλοτε λεκτικός και άλλοτε μη λεκτικός, θα πρέπει να είναι εφικτό να στηρίξει την εισαγωγή ενός λογοτεχνικού κειμένου μέσα στη διδακτική ύλη. Μεγάλη βοήθεια για τον εκπαιδευτικό είναι η προσωπική του ευαισθητοποίηση σε θέματα γύρω από την Τέχνη και η συνεχής εγρήγορσή του ώστε να είναι πάντοτε ευέλικτος απέναντι στους μαθητές του.

Για την ομαλότερη εισαγωγή λοιπόν ενός λογοτεχνικού βιβλίου μέσα στην τάξη καλό είναι ο εκπαιδευτικός να:

- Ευέλικτος, βιώνοντας τη σημασία και την αξία της λογοτεχνίας,
- Να οργανώνει τη διδασκαλία του έχοντας στο νου του εναλλακτικές βασιζόμενο πάντα στο αναλυτικό πρόγραμμα
- Έχει στο νου του τα άνοιγμα του σχολείου προς την κοινότητα.

Όσον αφορά δε τις μεθοδολογικές αρχές που θα πρέπει η νηπιαγωγός να ακολουθήσει, για να είναι η διδασκαλία επιτυχής και αποτελεσματική, θα πρέπει να λάβει σοβαρά υπόψη της:

- την έλλειψη συγκέντρωσης των νηπίων,
- τη διαρκή κινητικότητά τους,
- και τον ανεπτυγμένο εγωκεντρισμό τους.

Συνεπώς, θα πρέπει να δημιουργεί τις προϋποθέσεις για να συγκεντρώνονται τα νήπια, να παρακολουθούν αλλά και να συμμετάσχουν ενεργά.

Με ποιο τρόπο ο εκπαιδευτικός κεντρίζει το ενδιαφέρον το νηπίων απέναντι σε ένα λογοτεχνικό κείμενο; Ο τρόπος που θα εισαγάγει η νηπιαγωγός το βιβλίο στην ομάδα είναι η βάση για όλα όσα θα ακολουθήσουν. Για να το επιτύχει αυτό θα πρέπει το βιβλίο που σκοπεύει να τους διαβάσει να άπτεται με κάποιο τρόπο με τα ενδιαφέροντα τους.

Για να είναι συνεπώς επιτυχής και αποδοτική η διδασκαλία ενός λογοτεχνικού κειμένου από τη νηπιαγωγό θα πρέπει:

- Να γίνεται προϋδεασμός των νηπίων με τη δημιουργία προσμονής για ό,τι θα επακολουθήσει.
- Να δημιουργηθεί το κατάλληλο παιδαγωγικό κλίμα, κυρίως και με τη συμμετοχή της νηπιαγωγού που με την ευχάριστη και ενεργητική της παρουσία, βοηθά το παιδί να αποβάλει τον έμφυτο εγωκεντρισμό του και να ενταχθεί πιο εύκολα στην ομάδα.
- Να βοηθήσει ιδιαίτερα τα νήπια που η μητρική τους γλώσσα είναι διαφορετική από τη δική μας.
- Να γνωρίζει την τέχνη της αφήγησης.
- Να έχει πάντα στο κέντρο των δραστηριοτήτων της το παιδί, και τέλος,
- να γνωρίζει εκατόν προτέρων αυτό που πρόκειται να διδάξει στα μικρά παιδιά.

Η εκπαιδευτικός θα πρέπει να γνωρίζει σε ποιο λογοτεχνικό είδος ανήκει το βιβλίο που πρόκειται να διαβάσει στα παιδιά ώστε να μπορέσει να το διαβάσει με περισσότερο συναίσθημα και θεατρικότητα στο λόγο της. Δεν αρκεί όμως η ικανότητα της νηπιαγωγού στο να καθηλώνει τα παιδιά της ομάδας της. Το λογοτεχνικό κείμενο που έχει επιλεγεί από την ίδια θα πρέπει να συμβαδίζει με τη νοητική και γλωσσική ικανότητα των παιδιών της ομάδας που απευθύνεται.

Το μέσο που έχει ο εκπαιδευτικός στο νηπιαγωγείο για να διδάξει τη λογοτεχνία είναι αποκλειστικά ο προφορικός λόγος συνεπώς και είναι δύσκολο να βρεθεί μια σταθερή μέθοδος διδασκαλίας. Παρόλα αυτά υπάρχουν κάποια αντικειμενικά στοιχεία που είναι καλό να την χαρακτηρίζουν ώστε να είναι αποτελεσματική.

- το λογοτεχνικό κείμενο έχει μια αυτοτέλεια, μια αυτονομία, που μερικές φορές αυτό από μόνο του βοηθά να γίνει απόλυτα κατανοητό από τα παιδιά χωρίς να συζητήσουμε γι' αυτό
- σε περίπτωση που το διήγημα, όταν το αφηγείται ο εκπαιδευτικός, φορτίζει συναισθηματικά τα παιδιά, η κατανόηση συντελείτε από μόνη της από τα παιδιά χωρίς να χρειαστεί καθόλου η δική μας παρέμβαση.
- Αν όμως δεν είναι δυνατή η αυτόματη κατανόηση του κειμένου, τότε επιβάλετε η ανάγκη να συζητήσει ο εκπαιδευτικός με τα παιδιά.

- Η συζήτηση με τα παιδιά για κείμενα θα πρέπει να είναι σύντομη, ουσιαστική αλλά και συνεχής.

Τι κάνει ο εκπαιδευτικός για το βιβλίο στην τάξη

Ο εκπαιδευτικός όποια **δραστηριότητα** και εάν σκοπεύει να εφαρμόσει με τους μαθητές του πρέπει πρώτα να συλλάβει την **ιδέα**, στη συνέχεια να **καταγράψει** ότι έχει φανταστεί ότι θα κάνει με τα παιδιά, να συλλέξει όλα τα **υλικά** που θα χρειαστεί για την υλοποίηση της δραστηριότητας, να ελέγξει το υλικό του, έπειτα, να **εφαρμόσει** τη δραστηριότητα και όταν ολοκληρώσει τη δράση με τα παιδιά να καταγράψει μια σύντομη και περιεκτική **αξιολόγηση** ώστε να έχει στο αρχείο του συνολική εικόνα όσων έχει πραγματοποιήσει.

Ποιο συγκεκριμένα για μια δραστηριότητα ανάγνωσης της ΕΙΡΗΝΗΣ του Αριστοφάνη με την απόδοση για παιδιά από τη κ.Ζαραμπούκα, με παιδιά νηπιαγωγείου ο νηπιαγωγός

Πριν από την ανάγνωση του βιβλίου:

συζήτηση με τα παιδιά που θα έχει ως σκοπό να τα προϊδεάσει για το κείμενο που σε λίγο θα διαβάσουμε. Ακόμη η προκαταρκτική συζήτηση θα βοηθήσει τα παιδιά να προσέξουν το κείμενο, αλλά και να επαναφέρουν στη μνήμη τους προϋπάρχουσες γνώσεις ή και εμπειρίες. Ο τρόπος με τον οποίον θα γίνονται οι ερωτήσεις είναι το λεπτό σημείο της διδασκαλίας γιατί θα πρέπει αυτές να επικεντρωθούν πάνω στις έννοιες της ειρήνης. Ερωτήσεις όπως:

- Έχετε δει όπλα; ποια ;
- Σε ποιες περιοχές σήμερα γίνεται πόλεμος;
- Έχετε δει στις ειδήσεις πόλεις που κατεστραμμένες;
- Συγκρίνατε τις πόλεις αυτές με τις δικές μας.
- Τι κακό πιστεύετε ότι μπορεί να κάνει ο πόλεμος;
- Με ποιο τρόπο θα ζωγραφίζατε την ειρήνη;

ή ανάλογες ερωτήσεις, προετοιμάζουν τα παιδιά να δεχθούν πιο εύκολα νέες γνώσεις και πληροφορίες και να έχουν τα σύμβολα του περιστρωτού και του κανονιού ως σημεία αναφοράς της ειρήνης και του πολέμου.

Διάβασμα του κειμένου από τον εκπαιδευτικό

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να δώσει έμφαση στη καλή ανάγνωση του κειμένου. Φυσικά και θα πρέπει η νηπιαγωγός να έχει κάνει στο σπίτι της μια πολύ καλή προετοιμασία πάνω σ' αυτό. Στην ανάγνωση πρέπει να προσέξουμε:

- Τη σωστή προφορά
- το χρωματισμό και τον τονισμό της φωνής,
- τη σωστή άρθρωση των λέξεων, και
- την ορθοφωνία.

Αν δε διαβάσουμε το παραπάνω κείμενο, αλλά το **αφηγηθούμε**, η αφήγηση θα πρέπει να είναι **ζωντανή, παραστατική** και να αποδίδει το **νόημα** του κειμένου.

Μετά την ανάγνωση της ιστορίας

Όταν τα παιδιά θα έχουν γνωρίσει το κείμενο είτε με την ανάγνωση είτε με την αφήγηση, προχωρούμε στην κυρίως συζήτηση. Μέσα από τις ερωτήσεις που θα κάνουμε θα βοηθήσουμε τα παιδιά να ανακαλύψουν το βαθύτερο νόημα του κειμένου. Τα παιδιά λένε τη γνώμη τους, ακούν τη γνώμη και των άλλων παιδιών, ενώ η νηπιαγωγός που κατευθύνει τη συζήτηση θέτοντας κάθε φορά τις κατάλληλες ερωτήσεις προσπαθεί να προβληματίσει τα παιδιά να έρθουν στη θέση των δρώντων προσώπων και να εκφέρουν την άποψή τους.

Υπάρχουν τεσσάρων τύπων ερωτήσεις που μπορεί να απευθύνει ο εκπαιδευτικός προς τους συνομιλητές του:

1. **κλειστές ερωτήσεις**, οι απαντήσεις σε αυτού του τύπου ερωτήσεις δέχονται απαντήσεις μορφής ναι ή όχι ή ακόμα επιδέχεται μια και μοναδικής απάντησης
2. **ανοιχτού τύπου ερωτήσεις**, με τη χρήση αυτών των ερωτήσεων ο εκπαιδευτικός μπορεί να γνωρίσει καλύτερα τους μαθητές του καθώς δεν υπάρχει αναμενόμενη σε αυτές απάντηση. Ενδεικτικά οι ερωτήσεις αυτής της κατηγορίας ξεκινούν με λέξεις όπως: Με ποιο τρόπο...; Τι πιστεύεις...; Για ποιο λόγο...; Πώς νομίζεις...; Ποια είναι η γνώμη σου...;
3. **ρητορικές ερωτήσεις**. Με αυτές τις ερωτήσεις δίνεται έμφαση σε όσα έχουν ειπωθεί ενώ δεν αναμένετε καμία απάντηση από τους συνομιλητές.
4. **διαχειριστικές ερωτήσεις**. Η νηπιαγωγός συχνά μέσα στην τάξη χρησιμοποιεί τέτοιου τύπου ερωτήσεις ώστε να παροτρύνει κάποιον να κάνει κάτι χωρίς παράλληλα να αισθανθεί ο ίδιος αναγκασμένος για αυτό (πχ. Ελένη μπορείς να πας σε παρακαλώ, να ανοίξεις το παράθυρο;)

Συνεπώς ερωτήσεις που μπορεί να απευθύνει στα παιδιά η νηπιαγωγός για το βιβλίο της ΕΙΡΗΝΗΣ του Αριστοφάνη,

- Τι θα κάνατε εσείς εάν ήσασταν στη θέση του ήρωα;

Ανήκουν στη κατηγορία ερωτήσεων που μπορούν να ενισχύσουν στην ανάπτυξη της κριτικής ικανότητας του παιδιού.

Σημαντικό είναι επίσης ο εκπαιδευτικός να μη ξεχνάει τις διατυπωμένες από τον Piaget απόψεις για τον εγωκεντρισμό των παιδιών, όπου τα παιδιά κατανοούν τον κόσμο μόνο μέσα από αυτά που βλέπουν και ζουν. Και γι αυτό το λόγο ο τρόπος που θα δουλεύουν τα παιδιά μεταξύ τους πρέπει να διακατέχεται από πνεύμα ομαδικότητας και να βοηθάει τα παιδιά στην κοινωνικοποίησή τους.

Οι ερωτήσεις που θα απευθύνει προς τα παιδιά ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει μια σειρά ανάλογη με τη ροή της ιστορίας και φτάνουν στο τέλος όπου έρχεται και οι κορύφωση της συζήτησης με παρέχοντας στον εκπαιδευτικό την ελευθερία να κάνει όσο ποιο

πολλές ανοικτές ερωτήσεις θεωρεί ότι μπορούν να διαχειριστούν τα παιδιά.

Μετά την αφήγηση της ιστορίας

Η επόμενη φάση στη διδακτική προσέγγιση της ιστορίας, μπορεί να είναι είτε η επαναδιήγησή της από κάποιο από τα παιδιά, είτε η δραματοποίηση της ιστορίας. Ακόμη μπορούν τα παιδιά να ζωγραφίσουν κάποιες από τις σκηνές της ιστορίας που γνώρισαν.

Όσα αναφέρονται παραπάνω είναι ενδεικτικά δραστηριότητες που μπορούν να εφαρμόσουν οι εκπαιδευτικοί με την ομάδα τους. Για να μπορέσει ο εκπαιδευτικός να κρατήσει τις δραστηριότητες σε ένα καλό αρχείο σύμβουλο μέσα στην προσωπική του ιστορία στην εκπαίδευση μπορεί να έχει μια φόρμα για να συμπληρώνει για κάθε δραστηριότητα. Μια μορφή αυτής της φόρμας είναι αυτή που ακολουθεί.

Ημερομηνία: _____

Τίτλος Δραστηριότητας: _____

Θέμα δραστηριότητας: _____

Εκπαιδευτικός στόχος: _____

Μαθησιακός στόχος: _____

Ηλικία παιδιών: _____

Αριθμός παιδιών: _____

Στάδια δραστηριότητας:

A. εισαγωγή

B. δράση – αφήγηση – κατασκευή (ανάλογα τι θέλετε)

Γ. αξιολόγηση

.....

Αναλυτική περιγραφή σταδίων δραστηριότητας:

A. (.....)

B. (.....)

Γ. (.....)

Αξιολόγηση από τον εκπαιδευτικό για την δραστηριότητα που έχει ήδη υλοποιηθεί.

(καταγράφεται από τον εκπαιδευτικό που έχει ήδη εφαρμόσει τη δραστηριότητα για να την έχει οδηγό όταν θελήσει να επαναλάβει τη δραστηριότητα)

Παιδική λογοτεχνία είναι η Λογοτεχνία που απευθύνεται στα παιδιά, όπως αναφέρει ο κ.Σακελλαρίου, συμπορεύεται με τα ενδιαφέροντα και τις αφομοιωτικές τους δυνατότητες, τα υποβοηθά στην ψυχοπνευματική τους ανάπτυξη, την αισθητική τους καλλιέργεια και την ομαλή και ορθή ένταξη τους στο κοινωνικό σύνολο κι είναι αποδεκτή από αυτά.

Ένα λογοτεχνικό βιβλίο για να είναι κατάλληλο για την παιδική ηλικία είναι αναγκαίο να τηρεί τους παρακάτω όρους:

- να είναι προσαρμοσμένο στο γλωσσικό πλούτο του παιδιού
- να είναι προσαρμοσμένο στο γνωσιακό πλούτο του παιδιού. Οι εμπειρίες του παιδιού πριν την επαφή του με το όποιο βιβλίο μπορεί να είναι από ελάχιστες έως πάρα πολλές. Με τον καιρό και με βάση τους μηχανισμούς οικοδόμησης της γνώσης οι εμπειρίες των παιδιών μετατρέπονται σε γνώσεις που θα το ακολουθούν και θα το ενισχύουν στη ζωή του και στις γνώσεις του.
- Να ικανοποιεί την ανάγκη των παιδιών για κίνηση
- Να ικανοποιεί την ανάγκη για χαρά.
- Να μην προκαλεί ισχυρές, συγκλονιστικές συγκινήσεις.
- Να είναι απλό, παραστατικό, εποπτικό.
- Να καλλιεργεί στα παιδιά ευγενικά αισθήματα και να δημιουργεί παρορμήσεις για πράξεις ανώτερες
- Να προάγει την κοινωνικότητα και την συνεργασία ανάμεσα στους ανθρώπους καταπολεμώντας τον εγωκεντρισμό της νηπιακής ηλικίας και προάγοντας την τάση για συνεργασία και συμμετοχή στην ομάδα
- Να εξαίρει το ιδανικό της ειρήνης και της συνεργασίας ανάμεσα σε λαούς και ανθρώπους
- Να προβάλλει το ρόλο της εργασίας στην κατάκτηση της ζωής και την αποστροφή στην φυγοπονία
- Να καλλιεργεί την αγωνιστικότητα, καταπολεμώντας παράλληλα τη μοιρολατρία
- Να βοηθάει το παιδί στη συνειδητοποίηση της ισότητας των ανθρώπων
- Να ανταποκρίνεται στη βαθμίδα ψυχικής και πνευματικής ανάπτυξης του παιδιού

Το εικονογραφημένο βιβλίο δεν αποτελείται από εικόνες που συνοδεύουν το γραπτό κείμενο, οι εικόνες κατέχουν κυρίαρχη θέση και ενισχύουν την πλοκή της ιστορίας. Ο συγγραφέας γράφει μια ιστορία και ο αναγνώστης την προσεγγίζει μέσα από το διάβασμα της. Ο εικονογράφος είναι ο άνθρωπος που με την τέχνη του, διανθίζει τη σκέψη με εικόνες. Μπορεί μια ιστορία να είναι γραμμένη με τρόπο που καθώς τη διαβάζεις να σε ταξιδεύει αλλά, όταν δεις την προεκτεινόμενη εικονογράφηση της, να χάνει ο λόγος τη δύναμη του. Η εικόνα μέσα σε ένα βιβλίο μπορεί να είναι έναυσμα κατά τις καταγραφές του κ. Βαλάση (1978) για την αγάπη που θα αναπτύξει το παιδί με το βιβλίο αλλά και γενικότερα με την τέχνη. Ένα βιβλίο που έχει άγριες εικόνες στην εικονογράφηση του χωρίς καλαισθησία, εικόνες που δεν έχουν αισθητική και κάποιο χαρακτήρα δεν είναι σε θέση να περάσουν στα παιδιά το μήνυμα τις χαράς που σου γεννά ένα έργο τέχνης μέσα στην καθημερινότητά σου. Συνέπεια είναι τα παιδιά να μην εντοπίζουν εύκολα στη ζωή τους την εσωτερική ευτυχία που κατακτά ο άνθρωπος όταν απολαμβάνει μόνος του ή και με παρέα την αρμονία και την τάξη στην καθημερινότητά του. Ο Μπενεκός (1981) συνδέει την αγάπη για την τέχνη που μπορεί να προκαλέσει μια καλή εικονογράφηση με την φιλιαναγνωσία, στην αποτελεσματικότερη εμπέδωση του κειμένου καθώς και στην καλλιέργεια της παρατηρητικότητας, της φαντασίας και της ευαισθησίας.

Σύμφωνα με τον παιδαγωγό και ψυχολόγο Jean Piaget (1896- 1986) το καλό παιδικό βιβλίο δεν είναι ένα έργο «παιδαγωγικό» για να «εκπαιδύσουμε» το παιδί με βάση τις πληροφορίες που έχουμε για αυτό, αλλά ένα βιβλίο του προκαλεί το ενδιαφέρον του, το ψυχαγωγεί, καλλιεργεί την παρατηρητικότητα και την φαντασία του, απαντά στις αισθητικές του απαιτήσεις και παραμένει στο δικό του επίπεδο κατανόησης με το κείμενο και τα σχέδια που του προτείνει (Piaget,1983).

Κατά τις καταγραφές της Αγγελοπούλου, ένα ποιοτικό βιβλίο για παιδιά, παράλληλα με την ψυχαγωγία που παρέχει στους αναγνώστες του, συμβάλει και στην εκπαίδευσή τους, γιατί επιδρά στην ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους, δίχως καταναγκασμό, μέσα από συναισθήματα χαράς και απόλαυσης αντίστοιχα με αυτά του παιχνιδιού (Αγγελοπούλου, 1978).

Το γνήσιο εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο ενσωματώνει αβίαστα το διδακτικό του ρόλο στο αισθητικό αποτέλεσμα. Το παιδί διαθέτει έμφυτα τα κριτήρια ώστε να ξεχωρίσει ένα βιβλίο αποκλειστικά με μαθησιακούς στόχους. Γι' αυτό οι δημιουργοί παιδικών βιβλίων πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους ότι οι μαθησιακοί στόχοι του βιβλίου δεν πρέπει να είναι ευδιάκριτοι από

τον αναγνώστη του. Αντιθέτως κύριο μέλημα τους να είναι η δημιουργία συναισθημάτων χαράς και αισθητικής απόλαυσης που γεννιούνται από την τέχνη (Αγγελοπούλου, 1995).

Ποια όμως η σχέση του λόγου με την εικόνα σε τελική ανάλυση; Η Ειρήνη Οράτη αναφέρει ότι μια «παιδαγωγικά αποτελεσματική εικονογράφηση, χαρακτηρίζεται από ισορροπημένη σχέση κειμένου, εικόνας και από την αποδοχή του εικαστικού μέρους από τα παιδιά (Οράτη, 2010, σελ 23).

Τα χαρακτηριστικά των ηρώων στην παιδική λογοτεχνία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί η παιδική λογοτεχνία έχει εκπαιδευτική χροιά καθώς γράφεται από ενήλικες και απευθύνεται σε παιδιά. Μέσα λοιπόν από τις ιστορίες που αφηγούνται με τη χρήση του γραπτού λόγου οι ενήλικες στα παιδιά, έχουν στόχο να τους περάσουν μηνύματα που θα τους φανούν χρήσιμα στην διαμόρφωση του δικού τους χαρακτήρα.

Παρατηρώντας τα έως σήμερα παιδικά βιβλία συναντάμε συχνά, ήρωες παιδιά που είναι φτωχοί και βρίσκονται μέσα σε μια δύσκολη κατάσταση. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι ο «Όλιβερ Τουίστ» του Κάρολου Ντίκενς και η ιστορία «Χωρίς οικογένεια» το Έκτορα Μαλό, μέσα στα οποία οι ήρωες περνούν μια αρκετά δύσκολη παιδική ηλικία. Οι χαρακτήρες αυτών των ηρώων έχουν τα εξής γνωρίσματα: παιδί, υπάκουο, υπομονετικό, σκληραγωγημένο. Γύρω του υπάρχουν άνθρωποι που τους δημιουργούν εμπόδια αλλά και ενήλικες που τους υποστηρίζουν ώστε να ενισχύσουν τα καλά χαρακτηριστικά του χαρακτήρα τους. Η υπομονή που διακατέχει αυτούς τους χαρακτήρες είναι που τους οδηγεί στη δικαίωση.

Στον αντίποδα βρίσκονται τα κακά παιδιά μέσα στις ιστορίες της παιδικής λογοτεχνίας. Οι χαρακτήρες που υποκύπτουν στα ελαττώματα τους τα οποία συνήθως υποστηρίζονται από κάποιον ενήλικα έχουν σαν στόχο να λειτουργήσουν ως αντιπαραδείγματα για τα παιδιά που διαβάζουν την ιστορία. Η κατάληξη της ιστορίας των κακών παιδιών είναι όσο παλαιότερα ανατρέξουμε στην βιβλιογραφία της παιδικής λογοτεχνίας και πιο σκληρή, ανάλογη με τον τρόπο ζωής των ενηλίκων.

Μέσα στις ιστορίες της παιδικής λογοτεχνίας διακρίνεται συχνά και μια άλλη μορφή ήρωα, ένας χαρακτήρας που δεν εξελίσσεται, παραμένει σταθερός καθώς φέρει γνωρίσματα όπως, έντονου χαρακτήρα που έχει πολλές γνώσεις και εμπειρίες και βρίσκεται εκεί ώστε να συμβουλέψει τους ήρωες ως η φωνή της συνειδήσεως τους. Όλα όσα έχει να αναφέρει μέσα σε μια ιστορία αυτή η μορφή ήρωα συνήθως είναι δοσμένα μέσα από πολύ χιούμορ ώστε να χαλαρώνει τον αναγνώστη και τον ήρωα που του απευθύνεται.

Δεν θα μπορούσε βέβαια να μη γίνει αναφορά στον ήρωα που αγαπά της περιπέτειες. Συγγραφέας με πολλούς ήρωες αυτής της

κατηγορίας είναι ο Ιούλιος Βερν. Χαρακτήρες που αφηφούν τον κίνδυνο μπροστά στη δίψα τους για νέες ανακαλύψεις. Στόχος των συγγραφέων σε αυτές τις περιπτώσεις είναι να δώσουν στα παιδιά αναγνώστες πρότυπα τολμηρά με όνειρα και ιδανικά που είναι σε θέση να τους οδηγήσουν σε νέες καταστάσεις που κανείς από τους οικείους τους δεν γνώριζε πιο πριν. Αυτό το πρότυπο ενισχύει τα παιδιά στην οργάνωση αυτόνομων προσωπικοτήτων με αγάπη για τη ζωή και τη δημιουργία.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα πρώτα βιβλία που ανήκουν στην παιδική λογοτεχνία ξεκίνησαν να γράφονται έχοντας για ήρωες παιδιά ενώ στη συνέχεια οι ανθρώπινες φιγούρες μέσα στις σελίδες των βιβλίων εξελίχτηκαν σε ανθρωπόμορφα ζώα ή γενικότερα πλάσματα που έχουν να αφηγηθούν τη δική τους ιστορία.

Η βιβλιοθήκη μέσα στο Ελληνικό νηπιαγωγείο

Η βιβλιοθήκη μέσα σε μια τάξη παιδιών προσχολικής ηλικίας θα πρέπει να:

- επιτρέπει να τοποθετούνται τα βιβλία στο ύψος των παιδιών
- να έχει κοντά της χώρο για να μπορούν τα παιδιά να κάθονται άνετα και να διαβάζουν
- το έπιπλο που θα επιλεγεί ως βιβλιοθήκη καλό θα είναι να μην χρειάζεται το παιδί τη βοήθεια ενήλικα για να πάρει το βιβλίο από τα ράφια του
- τα βιβλία είναι καλό να είναι τοποθετημένα έτσι ώστε τα παιδιά να βλέπουν όλο τα ο εξώφυλλο και όχι μόνο τη ράχη της βιβλιοδεσίας τους.
- το σημείο που επιλέγει να γίνει η βιβλιοθήκη θα πρέπει να έχει ησυχία και καλό φωτισμό

Η δανειστική βιβλιοθήκη στο νηπιαγωγείο:

Μέσα από μια διαδικασία δανεισμού βιβλίων τα παιδιά μπορούν να εξασκηθούν στη συνέπεια απέναντι στις υποχρεώσεις τους καθώς και στα πρώτα βήματα γραφής του ονόματος τους. Για να λειτουργήσει μια δανειστική βιβλιοθήκη θα πρέπει να υπάρχουν κοντά σε αυτή κάπου γραμμένα ή φωνογραφημένα τα βιβλία που υπάρχουν στη βιβλιοθήκη και δίπλα τους να κολλάνε τα παιδιά το όνομά τους όταν το παίρνουν από αυτή για να το διαβάσουν στο σπίτι τους.

Ένα βιβλίο πολλοί τρόποι αφήγησης

Για τα εισάγει ο παιδαγωγός το βιβλίο μέσα στην ομάδα των μαθητών της τάξης του μπορεί να αξιοποιήσει μερικές από τις τεχνικές που ακολουθούν:

- μέσα από μια κούκλα ή γαντόκουκλα
- κατά τη διάρκεια της αφήγησης μπορεί να έχει φυσικά υλικά που αναφέρονται στο παραμύθι για να αγγίξουν τα παιδιά (τα 3 γουρουνάκια και τα υλικά που χρησιμοποίησε το καθένα για να φτιάξει το σπίτι του)
- παιχνίδισμα της φωνής του αφηγητή κατά την αφήγηση
- μουσική επένδυση της ιστορίας είτε με ήχους από cd είτε με ήχους που δημιουργούν τα παιδιά με το σώμα τους ή μουσικά όργανα
- κινητικά παιχνίδια με τα παιδιά κατά τη διάρκεια της αφήγησης
- εισαγωγή του παραμυθιού μέσα από ένα γράμμα φανταστικού ήρωα όπως ένα από τα πουλιά που κάθονται στην αυλή του σχολείου που μπορεί να μας άφησε ένα γράμμα μέσα από το οποίο να μας ζητάει να μάθουμε τι μπορεί να λέει η ιστορία του βιβλίου
- μέσα από την ιστορία ενός βιβλίου μπορούν τα παιδιά να παίξουν παιχνίδια ομαδοποιήσεις αντικειμένων. Εάν για παράδειγμα μέσα στην ιστορία αναφέρετε ότι είναι μια οικογένεια αρκούδων που ο μπαμπάς έτρωγε πάντα μέσα σε μια μεγάλη κούπα τη σούπα του, η μαμά σε μια λίγο μικρότερη και το παιδί τους σε μια πολύ μικρή κούπα, τότε ο εκπαιδευτικός μπορεί να παίξει με τα μεγέθη των αντικειμένων που θα έχει φέρει ο ίδιος στην παρέα της ομάδας του.
- κατά την αφήγηση μιας ιστορίας πολλές φορές προκύπτουν ιστορικές γραμμές ή αλλιώς χρονοδιαγράμματα. Ο παιδαγωγός μπορεί να τα αξιοποιήσει έχοντας προετοιμάσει εικόνες που να πρέπει τα παιδιά να βάλουν στη σειρά σύμφωνα με τη λογική χρονική σειρά που υπάρχει στην ιστορία.
- εσείς με ποιο άλλο τρόπο μπορείτε να σκεφτείτε;

Για όλα όσα προαναφέρονται χρειάζεται για την υλοποίησή τους ο παιδαγωγός να έχει προετοιμαστεί ώστε να έχει όλα τα υλικά που χρειάζεται κοντά του, να είναι ευέλικτος ώστε να αξιοποιεί το περιβάλλον γύρω του και να μην το αφήνει ασύνδετο με όσα συμβαίνουν κατά την αφήγηση ενός βιβλίου.

- **Αγγελοπούλου Β. – Βαλάση Ζ.:** «Διαλέγουμε βιβλία για τα παιδιά. Για μια βασική βιβλιοθήκη», εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1989.
- **Αγγελοπούλου Β. :** «Τα βιβλία των παιδιών μας. Παράθυρα στον κόσμο», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
- **Ακριτόπουλου Αλ.:** «Άρθρα και μελετήματα για την παιδική λογοτεχνία», εκδόσεις Δ. Σ. Σαλονικίδης, Θεσσαλονίκη 1999.
- **Άλκηστις:** «Η δραματοποίηση για τα παιδιά», εκδόσεις Άλκηστις, Αθήνα 1991.
- **Άλκηστις:** «Το βιβλίο της δραματοποίησης», εκδόσεις Άλκηστις, Αθήνα 1989.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Θέματα παιδικής λογοτεχνίας», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1987.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Τέχνη και τεχνική του παραμυθιού», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1997.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Γλωσσικό υλικό για το νηπιαγωγείο», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1994.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Από το λαϊκό μας πολιτισμό», Ιωάννινα 1992.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Από τη λαϊκή μας παράδοση», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1995.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ.:** «Τάσεις και εξελίξεις της παιδικής λογοτεχνίας 1970- 1980», εκδόσεις των Φίλων, Αθήνα 1985.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ. - Δελώνης Αντ.:** «Παιδική λογοτεχνία και σχολείο», εκδόσεις Πατάκη.
- **Αναγνωστόπουλος Β. Δ. – Τσιλιμένη Τ.:** «Ανθολόγιο για παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας», τεύχη 4, εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1994.
- **Αποστολίδου Β.:** «Κριτήρια επιλογής λογοτεχνικών βιβλίων για σχολική χρήση», εκδόσεις Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1999.
- **Βοσνιάδου Σ.** «Κείμενα εξελικτικής ψυχολογίας», τόμος Α', Αθήνα 1992, εκδόσεις Gutenberg.
- **Γάκου Εύη:** «Προαναγνωστικές δραστηριότητες», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998.
- **Γενειατάκη Ειρ.:** «Η Μικρή μας αυλαία. Ένα Βιβλίο Εργαλείο στα χέρια των Νηπιαγωγών», εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, Αθήνα 1989.
- **Γιάκος Δ.:** «Ιστορία της Ελληνικής Παιδικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 1987.
- **Γιάνναρης Γ.:** «Θεατρική Αγωγή και Παιχνίδι», εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 1995.
- **Γιαννίκας Α, Κοσμόπουλος Τ. κ.ά :** «Το παιδαγωγικό παιχνίδι», Καλαμάτα 1999.

- **Δελώνης Α.:** «Ελληνική παιδική Λογοτεχνία», Αθήνα 1986.
- **Δημαράς Κ. Θ.:** «Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας», Αθήνα 1975.
- **Κάλφας Α.:** «Η διδακτική της λογοτεχνίας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1992.
- **Κανατσούλη Μ.:** «Ο μεγάλος Περίπατος του Γέλιου. Το Αστείο στην Παιδική Λογοτεχνία», εκδόσεις Έκφραση, Αθήνα 1993.
- **Κατσίκη – Γκίβαλου Α.:** «Παιδική λογοτεχνία», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1993.
- **Κουλουμπή – Παπαετροπούλου Κ.:** «Η τέχνη της αφήγησης», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1997.
- **Κουρεντζής Λ.:** «Το θεατρικό παιχνίδι στο νηπιαγωγείο», εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1992.
- **Κουτσουβάνου Ε.:** «Προγραμματισμός και ανάπτυξη δραστηριοτήτων στο νηπιαγωγείο», Αθήνα 1988.
- **Κουτσουβάνου Ε.:** «Μορφές και τρόποι εργασίας στο νηπιαγωγείο», εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα 1996
- **Κρίβας Σ.:** «Βασικά θέματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης», εκδόσεις Σμυρنيωτάκη, Αθήνα
- **Λοϊζου Μ. :** «Μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένα κοσμικό αυγό», εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 1999
- **Ματσαγγούρας Η.:** «Στρατηγικές διδασκαλίας», Αθήνα 1994.
- **Μερακλής Μ.:** «Τα κίνητρα της παιδικής φιλιαναγνωσίας». Εισήγηση στο 5^ο σεμινάριο του Κύκλου Παιδικού Βιβλίου με θέμα: «Φιλιαναγνωσία και Παιδική Λογοτεχνία».
- **Σαϊτάκης Ι.:** «Το χιούμορ και η τραγικότητα στον Ιωάννη Κονδυλάκη», εκδόσεις Βιβλικοδοτική, Αθήνα 1998.
- **Σακελλαρίου Χ.:** «Ιστορία της Παιδικής Λογοτεχνίας», εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1984.
- **ΥΠ.Ε.Π.Θ.:** «Αναλυτικό και Ημερήσιο Πρόγραμμα Νηπιαγωγείου» Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1998
- **ΥΠ.Ε.Π.Θ.:** «Το παιδί και η γραφή». Α. Π. Θ., Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1996.
- **ΥΠ.Ε.Π.Θ.:** «Γραφή και ανάγνωση». Α. Π. Θ., Ο.Ε.Δ.Β., Αθήνα 1998.
- **Φράγκος Δημ. :** «Το σχολικό βιβλίο», εκδόσεις Ελλέβορος, Άργος 1996.
- **Γ. Χουζίνκα :** «Ο άνθρωπος και το παιχνίδι», μετάφραση: Σ. Ροζάνης - Γ. Λυκιαρδόπουλος, εκδόσεις «Γνώση», Αθήνα 1989
-